

Deanne Radema, Bart van Kessel, Vincent Fafieanie

Onderwijs-zorgarrangementen
voor zmolkers

Onderwijs-zorgarrangementen voor zmolk'ers

Informatie voor scholen en besturen in het (voortgezet) speciaal onderwijs en instellingen voor jeugdhulp	3
Kent u uw zmolk'ers?	3
Welke perspectieven hebben zij?	3
Wat kunt u deze kinderen en jongeren bieden?	3
Hoe ziet de basisaanpak er uit?	4
Wat zijn kritische succesfactoren?	4
Welke kansen bieden de nieuwe wetten?	4
Wat zijn risico's met de nieuwe wetten?	5
Wat mag u van samenwerkingsverbanden vragen?	5
Wat mag u van gemeenten vragen?	5
Wat levert het op?	6
Informatie voor gemeenten en samenwerkingsverbanden PO en VO	7
Welke kinderen noemen we zmolk'ers?	7
Wat hebben samenwerkingsverband en gemeente met hen te maken?	7
Is er 'passend onderwijs' voor deze leerlingen?	7
Wat is een onderwijs-zorgarrangement (OZA)?	8
Hoe werken scholen en jeugdhulppartners samen in zo'n OZA?	8
Welke kansen bieden de nieuwe wetten?	8
Wat zijn risico's van de nieuwe wetten voor de OZA's?	9
Wat wordt er van samenwerkingsverbanden gevraagd?	9
Wat wordt er van gemeenten gevraagd?	9
Wat levert het op?	10
Voorbeelden uit de praktijk	11

Informatie voor scholen en besturen in het (voortgezet) speciaal onderwijs en instellingen voor jeugdhulp

Kent u uw zmolck'ers?

Met zmolck'ers bedoelen we kinderen en jongeren met een laag IQ en aanzienlijke gedrags- en/of psychiatrische problemen. Voor de invoering van passend onderwijs, pasten deze leerlingen vaak niet op een cluster 3-school, vanwege te grote gedragsproblemen. Op een cluster 4-school hoorden ze ook niet thuis, vanwege een te laag IQ. Veel van hen volgden daardoor geen onderwijs. Van alle thuiszitters vormen zij de grootste groep.

- ❖ In uw functie van directeur of bestuurder van een (V)SO-school of manager van een jeugdhulpinstelling; heeft u zicht op leerlingen in uw regio die nog thuiszitten omdat er nog geen passend onderwijs voor hen is?
- ❖ Kent u hun problematiek, ergo: kunt u inschatten wie van hen geholpen zou zijn met een onderwijszorgarrangement?

Welke perspectieven hebben zij?

Zmolck'ers zijn gebaat bij een gecombineerde aanpak van speciaal onderwijs en jeugdhulp; het 'onderwijszorgarrangement' (OZA). Hiermee trekken we de schoolcarrière van het gros van deze kinderen en jongeren weer vlot. Uitgangspunt in de uitvoering is het versterken van de eigen kracht van de leerling en diens omgeving. Afspraken die gemeente en onderwijs maken vormen hiervoor de basis.

Een onderwijszorgarrangement is een integraal programma voor specifieke (groepen) leerlingen. Het is een aanbod waarin onderwijs en zorgpartner(s) op uitvoeringsniveau samenwerken op basis van één kind, één gezin, één plan. Er is sprake van een aanvullende inzet van zorg om onderwijsdeelname mogelijk te maken, met als uitgangspunt de ondersteuningsbehoefte van de doelgroep. De expertise van beide sectoren wordt in samenhang aangeboden en versterkt elkaar.

Een OZA voor zmolck'ers richt u in met het vijfstappenplan. Welke competenties vereist zijn, vindt u in vier kerncompetenties voor een OZA-medewerker en een uitgebreider competentieprofiel voor leerkrachten in het speciaal onderwijs. Al deze documenten zijn te vinden op onze [website](#).

Wat kunt u deze kinderen en jongeren bieden?

Met een OZA wordt een schoolcarrière voor deze leerlingen vaak weer mogelijk. Maar dan wel 'op maat'. Corresponderend met de problematiek van de leerling en de fase waarin hij verkeert, onderscheiden we verschillende perspectieven voor een OZA.

- ❖ **terugleiden** van thuiszitten naar terugkeer in het speciaal onderwijs
- ❖ **opbouwen** heel geleidelijk opbouwen van (gedeeltelijke) onderwijsdeelname
- ❖ **versterken** versterken van de deelname aan het speciaal onderwijs door extra hulp in en om de klas
- ❖ **aanpassen** aanpassen van de onderwijsleersituatie aan de ondersteuningsbehoeften van de leerling
- ❖ **doorleiden** ondersteunen bij een overstap van school naar school of naar arbeid of dagbesteding
- ❖ **verrijken** verrijken of aanvullen van de zorgcontext door onderwijs aan te bieden
- ❖ **alleen zorg** optimaliseren van de leef- en ontwikkelingsruimte binnen noodzakelijke beperkingen

De eerste vijf perspectieven worden uitgevoerd in een onderwijssetting, de laatste twee in de zorgcontext. In alle situaties is dit gekoppeld aan ondersteuning thuis en in de vrije tijd.

Hoe ziet de basisaanpak er uit?

Voorwaarde voor leren is dat aan de basisbehoeften van leerlingen wordt voldaan. Denk aan bescherming en houvast, ruimte om te ontdekken en keuzes te maken. Deze groep vraagt bijna voortdurend emotionele en structuur-analyserende ondersteuning en hulp bij omgaan met variaties. De kinderen en jongeren hebben een grote behoefte aan nabijheid, begrenzing en een veilig klimaat. ‘Wat werkt’ vindt u terug in de [basisaanpak](#). De basisaanpak ondersteunt professionals bij de uitvoering van een eenduidige en doordachte aanpak. Op basis van beproefde handwijzen en een schat aan praktijkervaring behandelt de basisaanpak factoren, onderverdeeld in drie elementen: klimaat creëren, situaties hanteren en relatie presenteren. Zo komen creëren van voorspelbaarheid, dagritme, fysieke ruimte, gedragsregels, lichamelijk contact, werken met overzichtelijke doelen en vele andere zaken gedetailleerd aan de orde. Bovenal richt de basisaanpak zich op de ontdekking van talenten en een respectvolle omgang met leerlingen.

Twee toolkits ondersteunen bij de implementatie van de basisaanpak. Er is er een voor respectievelijk [directie, management en staf](#), en voor [professionals](#). Het Nederlands Jeugdinstituut en Landelijk Expertisecentrum Speciaal Onderwijs bieden trainingen voor de implementatie van de basisaanpak.

Wat zijn kritische succesfactoren?

Het succes van een OZA voor zmolkers hangt af van methodische-, persoonlijke- en voorwaardelijke factoren. Dit zijn de belangrijkste:

- ❖ de overtuiging dat ook deze kinderen recht hebben op onderwijs en daarin tot hun recht kunnen komen
- ❖ onderwijs, ondersteuning en hulpverlening worden op maat en integraal aan de leerling aangeboden
- ❖ nauwe samenwerking tussen de leerkracht, de ouders en de jeugdhulpprofessional
- ❖ enthousiaste, bevlogen, volhoudende, ambitieuze en competente medewerkers (zie de competentieprofielen);
- ❖ enthousiaste, bevlogen, volhoudende en ambitieuze schoolleiders, bestuurders en jeugdhulpmanagers
- ❖ gezamenlijk deskundigheidsbevordering cq scholing van onderwijs- en jeugdhulpmedewerkers
- ❖ inhoudelijke samenwerking tussen speciaal onderwijs

en jeugdhulp voor het inzetten van alle benodigde expertise

- ❖ samenwerking tussen de school voor speciaal onderwijs, het samenwerkingsverband, de gemeente en zorgverzekeraars; dit is nodig om voorwaardelijke zaken als financiering, locatie, vervoer, leerwerktrajecten en aansluitende dagbesteding te borgen
- ❖ integrale focus op de verschillende leefmilieus; fysieke nabijheid van school, zorg en bij voorkeur ook dagbesteding (3-milieu-voorziening) maakt het sterker
- ❖ niet wachten tot alles honderd procent geregeld is; gewoon beginnen!

Welke kansen bieden de nieuwe wetten?

De wetgeving passend onderwijs en de nieuwe Jeugdwet geven de samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp een flinke impuls. Gemeenten en samenwerkingsverbanden van schoolbesturen zien steeds meer de kansen van integrale arrangementen van onderwijs en jeugdhulp. Het biedt een oplossing voor voorkomen en terugleiden van thuiszitters.

Vanuit de specialistische jeugdhulp is een beweging naar de basisvoorzieningen op gang gekomen, zeker ook naar het onderwijs. Dat biedt perspectieven voor nauwere samenwerking. Denk bijvoorbeeld aan consultatie voor scholen, ondersteuning in de communicatie met ouders en preventie van gedragsproblemen. Maar ook aan hulp in de klas bij sociaal-emotionele aspecten en een gezamenlijke aanpak daarin. Het onderwijs zoekt op zijn beurt naar tijdelijke plaatsingen en doorstroomperspectieven. Daar kunnen OZA's een passende stap in zijn.

De Participatiewet intensificeert de samenwerking tussen VSO, MBO en gemeenten. Ook zmolkers zijn een doelgroep; zij behoeven een passende plek in arbeid of dagbesteding. Het verplichte OOGO (bestuurlijk overleg tussen samenwerkingsverband en gemeenten) over het Ondersteuningsplan van het samenwerkingsverband en over het Jeugdplan van de gemeente biedt een basis voor het maken van gezamenlijke afspraken. Deze betreffen onder meer de facilitering van onderwijs-zorgarrangementen. Zie de Handreiking: [continuïteit van onderwijs-zorgarrangementen in het speciaal onderwijs](#). De basisaanpak, stappenplan en trainingen maken het voor samenwerkingsverbanden, gemeenten en (V)SO-scholen gemakkelijker om zelf OZA's aan te gaan bieden. Hiermee dragen ze bij aan een beter dekkend aanbod.

Wat zijn risico's met de nieuwe wetten?

Met de Wet passend onderwijs, de nieuwe Jeugdwet, de Wet langdurige zorg, de Zorgverzekeringswet en de Participatiewet komen voor OZA's ook bedreigingen in beeld, op verschillende vlakken. We hebben een heel rijtje voor u, waarbij we slechts de belangrijkste bedreigingen noemen: de financiering van de inzet vanuit onderwijs en jeugdhulp, het leerlingenvervoer, de uitstroom naar dagbesteding, de toelaatbaarheid tot een OZA, verdichting van de problematiek, de overgang van 18 naar 18+ en verantwoordelijkheden bij terugplaatsing uit een residentiële setting. Zo zijn er gemeenten die met de nieuwe wetgeving het leerlingenvervoer voor alle VSO-leerlingen stopzetten (tenzij er een duidelijke fysieke beperking bestaat). Dit kan voor zmolkers het bezoeken van school of OZA onmogelijk maken. Ook voorzien we meer problemen als de onderwijsvoorziening is gevestigd op een jeugdhulplocatie. Hoe verkrijgt u dan een onderwijsbekostiging? Is er dan nog recht op leerlingenvervoer? Daarnaast treft de overgang van AWBZ naar de Wet langdurige zorg veel leerlingen in OZA's. Het grootste deel van de zmolkers stroomt uit naar dagbesteding. Met de Participatiewet is het voortbestaan en de toegang daartoe nog met veel onduidelijkheid omgeven. Een overzicht van bedreigingen en eventuele oplossingen vindt u in de publicatie [Handreiking: continuïteit van onderwijs-zorgarrangementen in het speciaal onderwijs](#).

Wat mag u van samenwerkingsverbanden vragen?

(V)SO-scholen maken nu deel uit van de samenwerkingsverbanden Primair Onderwijs en Voortgezet Onderwijs (SWV PO en VO). Daarmee zijn de belangen van (leerlingen) in het (V)SO niet automatisch gewaarborgd. Binnen het SWV ontbreekt soms de kennis over wat het (V)SO betekent voor een dekkend netwerk. Dit geldt zeker voor onderwijs-zorgarrangementen. Het (V)SO en jeugdhulppartners dienen over het voetlicht te brengen wat zij het SWV kunnen bieden en wat zij nodig hebben. Een eerste taak van het SWV is het verkrijgen van overzicht van de thuiszitters en voor welke leerlingen een OZA-zmolker een perspectief kan bieden. Ook moet het SWV duidelijkheid kunnen bieden over de wijze van toeleiding naar een OZA. Dit geldt zowel voor de toelaatbaarheid tot het (V)SO, als voor de afstemming

met gemeenten en wijkteams voor een beschikking voor jeugdhulp. Het SWV dient met gemeenten afspraken te maken over de inkoop van jeugdhulp voor OZA's en de toeleiding. Het OOGO is daarvoor het geëigende platform. Daarnaast dient het SWV bij gemeenten het belang van leerlingenvervoer aan de orde stellen, evenals passende huisvesting voor de OZA's. De noodzaak om thuiszitten te voorkomen en terug te dringen, rechtvaardigt een eventuele financiële bijdrage van het SWV aan een OZA.

Wat mag u van gemeenten vragen?

Gemeenten moeten zich realiseren dat een substantieel deel van de jeugdhulpmiddelen wordt toegewend voor kinderen in het (V)SO. Gemeenten, jeugdhulpinstellingen en (V)SO-scholen zijn derhalve samen verantwoordelijk voor deze groep kinderen en jongeren. Dat vraagt nadrukkelijk om afstemming en samenwerking. De focus van veel gemeenten ligt nog sterk op het ontsluiten van snelle, lichte hulp, ter versterking van de eigen kracht van ouders en kinderen en jongeren. Deze hulp wordt veelal geboden door of via wijkteams. Natuurlijk moet deze ook voor (V)SO-scholen toegankelijk zijn. Maar bij OZA's gaat het om kinderen en gezinnen waar over het algemeen meer nodig is. Dat vraagt om goede verbindingen tussen gespecialiseerde jeugdhulp en (V)SO. Het is aan de gemeente om aan te geven hoe de gespecialiseerde jeugdhulp voor het (V)SO inzetbaar is. Gemeenten en onderwijs zijn samen verantwoordelijk voor het voorkomen en aanpakken van thuiszitten. De OZA's in het (V)SO kunnen daarin een belangrijke rol vervullen. Daarnaast is de gemeente verantwoordelijk voor een deel van de arbeidsplekken en dagbesteding voor leerlingen die uitstromen uit het VSO en de OZA's; het gezamenlijk ontwikkelen van doorlopende trajecten bevordert succesvolle arbeidsparticipatie. In het OOGO maakt u afspraken de inzet van jeugdhulp in de OZA's, maar ook over huisvesting, leerlingenvervoer en eventuele extra bekostiging.

Wat levert het op?

Onderwijs-zorgarrangementen leveren veel op, voor vele partijen.

- ❖ Kinderen en jongeren met specifieke ondersteuningsbehoeften worden bij de hand genomen: zij ontvangen een passend aanbod van onderwijs en hulp waarmee hun maatschappelijk perspectief verbetert. Onderwijs alleen is voor hen immers niet toereikend.
- ❖ In het OZA zijn ouders nadrukkelijk partners, naast de professionals. Zij krijgen handvatten in de bijzondere begeleiding van hun kind.
- ❖ Voor het samenwerkingsverband dragen de OZA's bij aan een dekkend netwerk voor alle leerlingen.
- ❖ De ervaring, opgedaan in OZA's, biedt mogelijke inspiratie en ondersteuning aan reguliere (V) SO scholen bij de ontwikkeling van passende arrangementen. Uiteraard doen zij dit samen met de jeugdhulp.
- ❖ Minder thuiszitters betekent minder kinderen en jongeren die thuis of in een woonvoorziening opgevangen moeten worden. Een voordeel dat samenwerkingsverbanden, jeugdhulpinstellingen en gemeenten om verschillende redenen zal aanspreken.
- ❖ Voor de samenleving betekent het dat meer leerlingen succesvol onderwijs volgen en goed worden voorbereid op arbeid of dagbesteding. Meer jonge burgers worden voorbereid op positief participeren aan de samenleving, terwijl de kans op criminaliteit wellicht kleiner wordt.
- ❖ In financieel opzicht leveren OZA's de samenleving winst op. Het Nederlands Jeugdinstituut en LECSO werken aan het aantonen van het maatschappelijk rendement.

Informatie voor gemeenten en samenwerkingsverbanden PO en VO

Welke kinderen noemen we zmolk'ers?

Met zmolk'ers bedoelen we kinderen en jongeren met een laag IQ en aanzienlijke gedrags- of psychiatrische problemen. Voor de invoering van passend onderwijs, pasten deze leerlingen vaak niet op een cluster 3-school, vanwege te grote gedragsproblemen. Op een cluster 4-school hoorden ze ook niet thuis, vanwege een te laag IQ. Bovendien hebben deze leerlingen een zorgaanbod nodig. Het onderwijs kan daar niet of niet helemaal in voorzien. Veel van hen volgen daardoor geen onderwijs. Van alle thuiszitters vormen zij de grootste groep. Alleen met een gecombineerde aanpak van speciaal onderwijs en jeugdhulp kan voor hen een passend aanbod worden gerealiseerd.

Wat hebben samenwerkingsverband en gemeente met hen te maken?

Gemeenten en samenwerkingsverbanden (SWV's) hebben op diverse terreinen met zmolk'ers te maken.

- ❖ Samen zijn zij verantwoordelijk voor een passend aanbod voor alle kinderen en jongeren. Voor sommige leerlingen is meer nodig dan alleen onderwijs. Dat vraagt om samenwerking tussen onderwijs en het door de gemeente ingerichte aanbod van jeugdhulp. Bedenk dat tachtig procent van de jeugdhulpmiddelen is gerelateerd aan kinderen in het (V)SO! Dit illustreert al het gezamenlijk belang.
- ❖ Ook is 'thuiszitten' voorkomen en aanpakken een gezamenlijke opgave. Een OZA biedt hierin perspectief.
- ❖ Gemeenten en samenwerkingsverbanden zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de toelaatbaarheid tot het (V)SO en de toelidingsroutes tot de lichte en zwaardere jeugdhulp.
- ❖ Gemeenten zijn bovendien verantwoordelijk voor huisvesting en leerlingenvervoer.
- ❖ Ook zijn zij mede-belanghebbend in een goede arbeidstoeleiding van deze groep jongeren.
- ❖ Het samenwerkingsverband is verantwoordelijk voor de financiering van de onderwijskant van de OZA's, de gemeente voor de jeugdhulpkant.

Is er 'passend onderwijs' voor deze leerlingen?

Zmolk'ers passen vaak niet binnen een school voor zeer moeilijk lerende kinderen, vanwege hun ernstige gedragsproblemen. Ze passen ook niet binnen een school voor zeer moeilijk opvoedbare leerlingen, vanwege hun lage IQ. Met 'maatwerk' in een onderwijs-zorgarrangement wordt een schoolcarrière voor deze leerlingen vaak weer mogelijk. Corresponderend met de problematiek van de leerling en de fase waarin hij verkeert, onderscheiden we verschillende perspectieven voor een OZA.

- ❖ **terugleiden** van thuiszitten naar terugkeer in het speciaal onderwijs
- ❖ **opbouwen** heel geleidelijk opbouwen van (gedeeltelijke) onderwijsdeelname
- ❖ **versterken** versterken van de deelname aan het speciaal onderwijs door extra hulp in en om de klas
- ❖ **aanpassen** aanpassen van de onderwijsleersituatie aan de ondersteuningsbehoeften van de leerling
- ❖ **doorleiden** ondersteunen bij een overstap van school naar school of naar arbeid of dagbesteding
- ❖ **verrijken** verrijken of aanvullen van de zorgcontext door onderwijs aan te bieden
- ❖ **alleen zorg** optimaliseren van de leef- en ontwikkelingsruimte binnen noodzakelijke beperkingen

De eerste vijf perspectieven worden uitgevoerd in een onderwijssetting, de laatste twee in de zorgcontext. In alle situaties is dit gekoppeld aan ondersteuning thuis en in de vrije tijd.

Wat is een onderwijs-zorgarrangement (OZA)?

Een onderwijs-zorgarrangement is een integraal programma voor specifieke (groepen) leerlingen. Het is een aanbod waarin onderwijs en zorgpartner(s) op uitvoeringsniveau samenwerken op basis van één kind, één gezin, één plan. Er is sprake van een aanvullende inzet van zorg om onderwijsdeelname mogelijk te maken, met als uitgangspunt de ondersteuningsbehoefte van de doelgroep. De expertise van beide sectoren wordt in samenhang aangeboden en versterkt elkaar.

OZA's voor zmolkers zijn bijna altijd gevestigd in scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs. Vaak zijn de leerlingen geplaatst in een aparte, kleine groep (vijf tot tien leerlingen), soms zitten zij in een reguliere (V)SO-groep en worden daar extra begeleid. Sommige leerlingen kunnen niet het totale dagrooster volgen en komen een deel van de dag naar school. De vorm waarin deze leerlingen ondersteuning krijgen, varieert sterk. Altijd is het primaire uitgangspunt in de uitvoering: versterken van de eigen kracht van de leerling en diens omgeving.

Voor zmolkers zijn op diverse plaatsen in het land OZA's ingericht; zie ook de voorbeelden. U richt een OZA in met het [vijfstappenplan](#).

Hoe werken scholen en jeugdhulppartners samen in zo'n OZA?

In een onderwijs-zorgarrangement gaat een gestructureerde aanpak rond het leren hand in hand met hulp bij de gedragsregulatie. Dit vereist een nauwe samenwerking van onderwijs en jeugdhulp; in de school, thuis en/of in de woongroep. In grote lijnen ziet de taakverdeling en samenwerking er als volgt uit.

- ❖ De groepsleerkracht biedt onderwijs aan op het niveau van de individuele leerling. Hij geeft extra ondersteuning bij specifieke behoeften die te maken hebben met leren. Ook zal hij op gedrag van leerlingen moeten kunnen anticiperen en reageren. De jeugdhulpprofessional biedt ondersteuning op het gebied van sociale vaardigheden en gedrag. Dat gebeurt zowel groepsgewijs als per individuele leerling.
- ❖ De jeugdhulpprofessional is desgewenst beschikbaar op crisismomenten en bij de begeleiding van ouders.
- ❖ Experts uit de jeugdhulp geven scholing aan de leerkrachten op het gebied van sociaal-emotionele

ontwikkeling en gedragsproblemen.

- ❖ De intern begeleider en de orthopedagoog van de (V)SO-school vervullen een belangrijke rol in de ondersteuning van de groepsleerkracht en de jeugdhulpmedewerker. Er is zeer veel aandacht voor de pedagogische benadering; de talenten en mogelijkheden van leerlingen zijn hierbij het uitgangspunt, evenals een zeer gestructureerde aanpak. Daarnaast vragen legio factoren speciale aandacht. Denk onder meer aan veiligheid, de inrichting van de ruimte, ritme, gedragsregels en overgangsmomenten.

Het Nederlands Jeugdinstituut en Landelijk Expertise Centrum Speciaal Onderwijs brachten kennis over, en ervaring met OZA's samen in de basisaanpak. Twee toolkits ondersteunen bij de implementatie van de basisaanpak. Er is er een voor respectievelijk directie, management en staf, en een voor professionals. Het Nederlands Jeugdinstituut en LECSO bieden trainingen voor de implementatie van de basisaanpak.

Welke competenties vereist zijn in een OZA, vindt u in vier kerncompetenties voor een OZA-medewerker en een uitgebreider competentieprofiel voor leerkrachten in het speciaal onderwijs. Al deze documenten zijn te vinden op onze [website](#).

Welke kansen bieden de nieuwe wetten?

De wetgeving passend onderwijs en de nieuwe Jeugdwet geven de samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp een flinke impuls. Gemeenten en samenwerkingsverbanden van schoolbesturen zien steeds meer de kansen van integrale arrangementen van onderwijs en jeugdhulp. Het biedt een oplossing voor voorkomen en terugleiden van thuiszitters.

Vanuit de specialistische jeugdhulp is een beweging naar de basisvoorzieningen op gang gekomen, zeker ook naar het onderwijs. Dat biedt perspectieven voor nauwere samenwerking. Denk bijvoorbeeld aan consultatie voor scholen, ondersteuning in de communicatie met ouders en preventie van gedragsproblemen. Maar ook aan hulp in de klas bij sociaal-emotionele aspecten en een gezamenlijke aanpak daarin. Het onderwijs zoekt op zijn beurt naar tijdelijke plaatsingen en doorstroomperspectieven. Daar kunnen OZA's een passende stap in zijn.

De Participatiewet intensificeert de samenwerking tussen VSO, MBO en gemeenten. Ook zmolkers zijn een doel-

groep; zij behoeven een passende plek in arbeid of dagbesteding. Het verplichte OOGO (bestuurlijk overleg tussen samenwerkingsverband en gemeenten) over het Ondersteuningsplan van het samenwerkingsverband en over het Jeugdplan van de gemeente biedt een basis voor het maken van gezamenlijke afspraken. Deze betreffen onder meer de facilitering van onderwijs-zorgarrangementen. Zie de Handreiking: [continuïteit van onderwijs-zorgarrangementen in het speciaal onderwijs](#). De basisaanpak, stappenplan en trainingen maken het voor samenwerkingsverbanden, gemeenten en (V)SO-scholen gemakkelijker om zelf OZA's aan te gaan bieden. Hiermee dragen ze bij aan een beter dekkend aanbod.

Wat zijn risico's van de nieuwe wetten voor de OZA's?

Met de Wet passend onderwijs, de nieuwe Jeugdwet, de Wet langdurige zorg, de Zorgverzekeringswet en de Participatiewet komen voor OZA's ook bedreigingen in beeld, op verschillende vlakken. We hebben een heel rijtje voor u, waarbij we slechts de belangrijkste bedreigingen noemen: de financiering van de inzet vanuit onderwijs en jeugdhulp, het leerlingenvervoer, de uitstroom naar dagbesteding, de toelaatbaarheid tot een OZA, verdichting van de problematiek, de overgang van 18 naar 18+ en verantwoordelijkheden bij terugplaatsing uit een residentiële setting. Zo zijn er gemeenten die met de nieuwe wetgeving het leerlingenvervoer voor alle VSO-leerlingen stopzetten (tenzij er een duidelijke fysieke beperking bestaat). Dit kan voor zmolkers het bezoeken van school of OZA onmogelijk maken. Ook voorzien we problemen als de onderwijsvoorziening is gevestigd op een jeugdhulplocatie. Hoe verkrijgt u dan een onderwijsbekostiging? Is er dan nog recht op leerlingenvervoer? Daarnaast treft de overgang van AWBZ naar de Wet langdurige zorg veel leerlingen in OZA's. Het grootste deel van de zmolkers stroomt uit naar dagbesteding. Met de Participatiewet is het voortbestaan en de toegang daartoe nog met veel onduidelijkheid omgeven. Een overzicht van bedreigingen en eventuele oplossingen vindt u in de publicatie Handreiking: [continuïteit van onderwijs-zorgarrangementen in het speciaal onderwijs](#).

Wat wordt er van samenwerkingsverbanden gevraagd?

(V)SO-scholen maken nu deel uit van de samenwerkingsverbanden Primair Onderwijs en Voortgezet Onderwijs (SWV PO en VO). Daarmee zijn de belangen van (leerlingen) in het (V)SO niet automatisch gewaarborgd. Binnen het SWV ontbreekt soms de kennis over wat het (V)SO betekent voor een dekkend netwerk. Dit geldt zeker voor onderwijs-zorgarrangementen. Het (V)SO en jeugdhulppartners dienen over het voetlicht te brengen wat zij het SWV kunnen bieden en wat zij nodig hebben. Een eerste taak van het SWV is het verkrijgen van overzicht van de thuiszitters en voor welke leerlingen een OZA-zmolker een perspectief kan bieden. Ook moet het SWV duidelijkheid kunnen bieden over de wijze van toeleiding naar een OZA. Dit geldt zowel voor de toelaatbaarheid tot het (V)SO, als voor de afstemming met gemeenten en wijkteams voor een beschikking voor jeugdhulp. Het SWV dient met gemeenten afspraken maken over de inkoop van jeugdhulp voor OZA's en de toeleiding. Het OOGO is daarvoor het geëigende platform. Daarnaast dient het SWV bij gemeenten het belang van leerlingenvervoer aan de orde stellen, evenals passende huisvesting voor de OZA's. De noodzaak om thuiszitten te voorkomen en terug te dringen, rechtvaardigt een eventuele financiële bijdrage van het SWV aan een OZA.

Wat wordt er van gemeenten gevraagd?

Als gemeente moet u zich realiseren dat tachtig procent van de jeugdhulpmiddelen wordt toegewend voor kinderen in het (V)SO. Gemeenten, jeugdhulpinstellingen en (V)SO-scholen zijn derhalve samen verantwoordelijk voor deze groep kinderen en jongeren. Dat vraagt nadrukkelijk om afstemming en samenwerking.

De focus van veel gemeenten ligt nog sterk op het ontsluiten van snelle, lichte hulp, ter versterking van de eigen kracht van ouders en kinderen en jongeren. Deze hulp wordt veelal geboden door of via wijkteams. Natuurlijk moet deze hulp ook voor (V)SO-scholen toegankelijk zijn. Maar bij OZA's gaat het om kinderen en gezinnen waar over het algemeen meer nodig is. Dat vraagt om goede verbindingen tussen gespecialiseerde jeugdhulp en (V)SO. Het is aan u, als gemeente, om aan te geven hoe de gespecialiseerde jeugdhulp voor het (V)SO inzetbaar is. Gemeenten en onderwijs zijn samen verantwoordelijk voor het voorkomen en aanpakken van thuiszitten.

De OZA's in het (V)SO kunnen daarin een belangrijke rol vervullen. Daarnaast is de gemeente verantwoordelijk voor een deel van de arbeidsplekken en dagbesteding voor leerlingen die uitstromen uit het VSO en de OZA's; het gezamenlijk ontwikkelen van doorlopende trajecten bevordert succesvolle arbeidsparticipatie. In het OOGO maakt u afspraken de inzet van jeugdhulp in de OZA's, maar ook over huisvesting, leerlingenvervoer en eventuele extra bekostiging.

Wat levert het op?

Onderwijs-zorgarrangementen leveren veel op, voor vele partijen.

- ❖ Kinderen en jongeren met specifieke ondersteuningsbehoeften worden bij de hand genomen: zij ontvangen een passend aanbod van onderwijs en hulp waarmee hun maatschappelijk perspectief verbeterd. Onderwijs alleen is voor hen immers niet toereikend.
- ❖ In het OZA zijn ouders nadrukkelijk partners, naast de professionals. Zij krijgen handvatten in de bijzondere begeleiding van hun kind.
- ❖ Voor het samenwerkingsverband dragen de OZA's bij aan een dekkend netwerk voor alle leerlingen.
- ❖ De ervaring, opgedaan in OZA's, biedt mogelijke inspiratie en ondersteuning aan reguliere (V)SO scholen bij de ontwikkeling van passende arrangementen. Uiteraard doen zij dit samen met de jeugdhulp.
- ❖ Minder thuiszitters betekent minder kinderen en jongeren die thuis of in een woonvoorziening opgevangen moeten worden. Een voordeel dat samenwerkingsverbanden, jeugdhulpinstellingen en gemeenten om verschillende redenen zal aanspreken.
- ❖ Voor de samenleving betekent het dat meer leerlingen succesvol onderwijs volgen en goed worden voorbereid op arbeid of dagbesteding. Meer jonge burgers worden voorbereid op positief participeren aan de samenleving, terwijl de kans op criminaliteit wellicht kleiner wordt.
- ❖ In financieel opzicht leveren OZA's de samenleving winst op. Het Nederlands Jeugdinstituut en LECSO werken aan het aantonen van het maatschappelijk rendement.

Voorbeelden uit de praktijk

Voorbeeld 1. De Kolibrie, Soest

Onderwijs-zorgarrangement De Kolibrie is gevestigd binnen De Lasenberg, school voor speciaal onderwijs in Soest. Het OZA biedt sinds 2001 onderwijs en behandeling aan kinderen van 8 tot 12,5 jaar. Deze kinderen functioneren cognitief op moeilijk lerend niveau (TIQ 55 – 85). Hun bijkomende gedragsproblemen komen veelal voort uit psychiatrische problematiek. Om voor plaatsing in aanmerking te komen, moeten deze kinderen aantoonbaar niet plaatsbaar zijn in het reguliere speciaal onderwijs. Ook mogen zij geen justitieel verleden hebben.

Doel

Dit OZA gaat uit van het gecombineerde perspectief ‘aanpassen’ en ‘opbouwen’. Het doel is, dat leerlingen binnen maximaal twee jaar naar het reguliere (V)SO kunnen. Daartoe richt het arrangement zich op het aanleren van basale schoolse vaardigheden.

In een Kolibrie-groep zitten maximaal vijf á zes leerlingen. Een leerkracht van de Lasenberg begeleidt hen, samen met een gedragsbegeleider van orthopedagogisch behandelinstituut 's Heeren Loo Arkemeyde.

Kenmerken van de aanpak:

- ❖ De methodiek van de Kolibrie is gebaseerd op het competentiegericht werken (zie ook de basisaanpak, Overallvisie, 1.2). Kolibrie 1 werkt toe naar plaatsing in Kolibrie 2. De volgende stap is plaatsing in regulier (V)SO.
- ❖ Ieder kind heeft een persoonlijk plan. Dit omvat het ontwikkelingsperspectief en een werkplan met leerdoelen. Deze leerdoelen betreffen didactische en sociaal-emotionele vaardigheden. Het persoonlijk plan is leidend voor de dagbesteding van de leerling in de groep.
- ❖ Ieder kind gaat elke dag minimaal één keer naar de gedragsbegeleiding.
- ❖ In de onderwijstijd is een time out bij de gedragsbegeleider mogelijk.
- ❖ De gedragsbegeleider werkt individueel en in groepjes en heeft een kamer naast de groepslokalen. Zo kan hij snel assistentie in de klas verlenen.
- ❖ Relevante methoden zijn Leefstijl, REM-weg, Tum-Tum.
- ❖ Er is desgewenst extra ondersteuning van een remedial teacher, logopediste en een gedragswetenschapper.

De Kolibrie legt zelf lijnen met de samenwerkingsverbanden waarbij de Lasenberg betrokken is. Zo is het onderwijs-zorgarrangement expliciet in beeld.

Voorbeeld 2.

ZMOLK-Groep 1-6 en De Stroom, Arnhem

ZMOLK-Groep 1-6 startte rond 2008 in VSO-school Vierbeekcollege in Arnhem. Het Prismacollege (cluster 3) in dezelfde stad had een groep in huis die “binnenkwam, iedereen omgooide en via de achterdeur weer vertrok.” Het Vierbeekcollege had enkele leerlingen met gedragsproblemen en een laag IQ. De directeuren van beide scholen besloten tot een groep met cluster-3-onderwijs in een cluster-4-setting.

In 2013 namen twee SO-scholen in respectievelijk Oosterbeek en Arnhem dit format als pilot over voor kinderen van 4 – 12 jaar. Ook zij zochten een oplossing voor leerlingen met flinke gedragsproblemen en kinderen met een lage intelligentie. Cluster-4-school De Vaart en cluster-3-school Lichtenbeek richtten gezamenlijk samenwerkingsklas De Stroom in voor ‘hun’ zmolk’ers. De klas is gevestigd in de cluster-4-setting van De Vaart.

Doelgroep

Genoemde kinderen en jongeren komen noch in een reguliere groep in cluster 3, noch in een reguliere groep in cluster 4 tot hun recht. Zij kenmerken zich door hun behoefte aan intensieve begeleiding op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling. Groep 1-6 startte met zeven leerlingen die op dat moment nog maar één uur per dag naar school gingen. Volledige uitval dreigde.

Doel

Doel is dat kinderen in principe weer hele dagen, maar minimaal halve dagen naar school gaan. Duidelijkheid, veiligheid en regelmaat zijn basisvoorwaarden.

Uitstroomperspectief

Het uitstroomperspectief voor veel VSO-zmolk’ers is dagbesteding. Een enkeling krijgt een baan. De leerlingen stromen in het VSO na drie jaar uit. Er zijn weinig uitvallers; bij enkelen blijkt toeleiding naar het reguliere SO mogelijk of wordt toch besloten tot (terug)plaatsing op de cluster-3-school. Voor de meeste leerlingen van De Stroom is het uitstroomperspectief ZMOLK-Groep 1-6.

Organisatie

Het OZA is gehuisvest binnen cluster 4; daar biedt de schaalgrootte meer mogelijkheden. Zo heeft het VSO meerdere ‘speciale groepen’, zoals voor internaliserende problematiek. Daarmee kunnen bijvoorbeeld de begin- en eindtijden en de pauzes samenvallen. De leerlingen staan ingeschreven bij de cluster 4-scholen; aanvankelijk niet met een clusterindicatie, maar met een MG-indicatie (meervoudig gehandicapt). Zowel bij De Stroom als bij ZMOLK-Groep zijn de groepen qua leeftijdsopbouw zeer heterogeen. Gestreefd wordt naar combi’s van leerkracht en onderwijsassistent uit cluster 4 en 3.

Voorbeeld 3. De Dappertjes, Ede

In 2010 startte SO-school De Wegwijzer in Ede met twee zogenaamde onderwijs-zorggroepen ('Jip' en 'Janneke'). De doelgroep betrof kinderen met een ernstige meervoudige beperking en een IQ lager dan 30/35. Voorheen hadden deze kinderen een leerplichtontheffing. De Wegwijzer wilde hen echter mogelijkheden bieden om hun talenten te ontwikkelen. Elk kind heeft immers recht op onderwijs.

De begeleiders van 'Jip' en 'Janneke' kwamen van het orthopedagogisch kinderdagcentrum van 's Heeren Loo dat werd gesloten. De Wegwijzer contracteerde hen als klassen-assistent in de groepen en als ondersteunend orthopedagoog. Deze nauwe samenwerking tussen de school en de 's Heeren Loo Zorggroep maakte het mogelijk ook voor laag-niveau zmol'ers een onderwijs-zorgaanbod te realiseren. Als 'reboundgroep' werd voor deze kinderen in 2011 de zmol-groep De Dappertjes opgezet; de groep is bedoeld als tijdelijke voorziening, gericht op (terug)plaatsing in het reguliere SO. Anno 2015 bestaat de zmol-groep uit vijf leerlingen. Hij wordt begeleid door twee groepsleidsters van 's Heeren Loo. Een gespecialiseerde leerkracht (orthopedagoog) ondersteunt en adviseert hen.

Doelgroep

Doelgroep van de twee onderwijs-zorggroepen is kinderen met een meervoudige beperking en een IQ <30/35. De kinderen in de groep 'Jip' zijn mobiel, de kinderen in 'Janneke' zijn rolstoelafhankelijk. Doelgroep van De Dappertjes zijn laag-niveau zmol'ers (IQ < 30/35) met vergaande gedragsproblemen.

Doel

De Dappertjes beoogt elk kind een onderwijs-zorgaanbod te geven dat past bij de individuele talenten en ondersteuningsbehoeften. Denk onder meer aan verbreden van de ervaringswereld, vergroten van zelfredzaamheid, prikkelregulering en vaardigheden in het kader van wonen.

Uitstroomperspectief

Voor de meeste leerlingen is het uitstroomperspectief dagbesteding, aangevuld met onderwijs. Enkele kinderen kunnen naar het VSO en misschien naar arbeid. Praktijkgerichte school De Toekomst in Ede heeft een VSO-onderwijs-zorggroep. Deze zet in op arbeid en dagbesteding.

Organisatie

Aansluitend bij het lage IQ van de leerlingen, was De Dappertjes aanvankelijk gehuisvest in een cluster 3-school. Hier zijn ook de onderwijs-zorggroepen gehuisvest, evenals een structuurgroep voor kinderen met ASS-problematiek. De zmol-groep had een aparte buitenspeelplaats. Bij de inrichting waren de eisen aan een Orthopedagogisch KinderDagCentrum KDC meegenomen. Vanaf september 2014 is de groep verhuisd naar een zorgsetting bij De Hartenberg, onder de naam 'Kansrijk'. Hier beschikken de groepen over meer voorzieningen. De Hartenberg ligt in een bosrijke omgeving en er is onder meer een zwembad en een kinderboerderij. De leerlingenzorgstructuur van de school, zoals groepsbesprekingen en interne begeleiding, bleef ongewijzigd. Dagbestedingsvoorzieningen op het terrein helpen de overgang, afstemming en combi's van dagbesteding en onderwijs versoepelen. Onderwijs en zorg werken toe naar een driemilieuvoorziening. Ook wordt de groep daar uitgebreid met VSO.

Voorbeeld 4.

OZA Structuur en Veiligheid, Noord Brabant

Drie Brabantse partners hebben gezamenlijk 'Structuur en Veiligheid' ingericht, te weten: 'Hub Noord Brabant' (speciaal en voortgezet speciaal onderwijs cluster 3), 'Cello' (zorg en dienstverlening aan kinderen en volwassenen met een beperking) en 'Kleur' (kinder- en jeugdzorg). Kleur helpt kinderen en jongeren met een beperking bij het ontwikkelen en opgroeien.

Structuur en Veiligheid richt zich op leerlingen tot 20 jaar met extreme gedragsproblematiek en/of psychiatrische problematiek en de daarmee gepaard gaande veiligheidsrisico's. Meestal is binnen de doelgroep sprake van een verstandelijke beperking. Deze leerlingen gaan de draagkracht van het speciaal onderwijs te boven.

Doelen

Structuur en Veiligheid heeft drie hoofddoelen:

- ❖ voorkomen van thuiszitten
- ❖ bieden van een veilige en hanteerbare leeromgeving
- ❖ meer zicht krijgen op de ondersteunings- en onderwijsbehoeften van de leerlingen. Dit inzicht helpt om hen een (beter) passend onderwijsaanbod te bieden en een perspectief te formuleren.

Aanpak

In de aanpak staan de ondersteuningsbehoeften centraal; gedragsverandering komt op de tweede plaats. Vanuit deze aanpak wordt integraal ingespeeld op basale behoeften van de leerling. Deze werkwijze is gebaseerd op de benadering van Dösen (2008), De doelen voor de leerlingen liggen vooral op didactisch en sociaal-emotioneel gebied; het bevorderen van zelfredzaamheid en gedragsregulering. Doelen en aanpak zijn vastgelegd in het onderwijs-zorgplan.

Organisatie

Het arrangement Structuur en Veiligheid bestaat uit maximaal zes leerlingen. Plaatsing duurt minimaal drie maanden en is in principe tijdelijk. De leerlingen krijgen in een veilige en overzichtelijke ruimte onderwijs op maat. Een leraar vanuit Hub Noordoost Brabant en een begeleider van Cello zijn continue samen aanwezig. De leraar is een constante factor, de drie begeleiders van Cello wisselen elkaar af. Dit gebeurt in een vast rooster.

Structuur en Veiligheid besteedt zorgvuldig aandacht aan indeling en gebruik van de groepsruimte. Zo hebben begeleiders de mogelijkheid om met een leerling apart in een andere ruimte te zitten. In deze ruimte kan de leerling tevens afgeschermd werken. Ook is er een ruimte waarin een leerling zich even kan afzonderen en tot rust kan komen. De groep houdt de gangbare vakanties en schooltijden aan. Begeleiders van Cello zetten het rooster in principe voort in de vakanties.

Achterwachtstelsel

Professionals die adequaat een escalatie willen voorkomen of daarmee te maken hebben, gebruiken desgewenst het achterwachtstelsel van het EGP-cluster van Cello. EPG staat voor Ernstige Gedragsproblemen. Medewerkers uit de achterwacht zijn na oproep binnen enkele minuten ter plaatse. Er is een apart veiligheidsprotocol opgesteld voor de groep leerlingen die deelnemen aan het arrangement.

© 2016 (geactualiseerde versie).

Eerste versie: 2014 Nederlands Jeugdinstituut/LECSO

Verspreiden is toegestaan, mits onder bronvermelding.

Auteurs Deanne Radema, Bart van Kessel, Vincent Fafieanie

Fotografie Bettina Neumann

Vormgeving Punt Grafisch Ontwerp

Nederlands Jeugdinstituut

Postbus 19221

3501 DE Utrecht

T (030) 230 63 44

E info@nji.nl

www.nji.nl
